

חומש דברים – הארץ הטובה

חומש דברים כולל את נאומו של משה הנאמר בימיו האחרונים של משה רבנו טרם הכניסה לארץ ישראל, ונמשך כחמישה שבועות. בדבריו משה מכין את העם לקראת הגשמת ייעודו בארץ הנבחרת והתמודדותו עם האתגר העצום של קיום אומה עובדת ה' בארץ ישראל.

פרק ח ופרק יא בספר דברים עוסקים במעלותיה של ארץ ישראל ובסכנות הטמונות בקיום בה. בדברים הבאים נעסוק בנושא זה

חומש דברים- לקראת הכניסה לארץ ישראל

משה מכין את עם ישראל לקראת הכניסה לארץ

ספר דברים מביא את מסעו של עם ישראל אל ייעודו - קיום ההבטחה לאבות לרשת את ארץ ישראל ולהתיישב בה :

"וְנִתְּנִי לָךְ וּלְזֶרְעֶךָ אֶחָרִיד אֶת אֶרֶץ מִגְרִיד אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֹת עוֹלָם וְהִיְיִתִּי לָהֶם לְאֱלֹהִים : וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אֲבֹרָהֶם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אֶתָּה וְזֶרְעֶךָ אֶחָרִיד לְדֹרֹתָם" (בראשית יז, ח-ט).

כדי לממש את הייעוד הזה מתחוללים שינויים עצומים :

הנהגת המדבר הניסית מתחלפת בהנהגת ארץ ישראל בה הקב"ה פועל מתוך הטבע, ועל עם ישראל מוטלת האחריות להילחם.

הם מפסיקים להיות רועי צאן נודדים והופכים ברובם לעובדי אדמה קבועים, עוברים מהנהגה של "לחם מן השמים" (שמות טז, ד) להנהגה של 'לחם מן הארץ'.

בשינויים הללו יש בשורה גדולה. הם יכולים להראות לכל באי עולם את האפשרות להיות עם מבורך, יוצר ומצליח, שהצלחתו רק מחזקת את אמונתו ואת ערכיו וממליכה את הקב"ה לעיני העולם כולו. ההצלחה בארץ יכולה להביא ליותר אמונה וליותר מחויבות, כאשר האדם זוכר תמיד שכל פעולתו היא מאת האלוקים.

אולם יש בהם גם סכנות ונדרשת התמודדות. דווקא ההצלחה והברכה הם אלו שיכולים להביא איתם גם גאווה ושכחת אלוקים, יחד עם רצון להתעלות במרחב התרבותי ולשכוח את היעוד הרוחני והערכי שלנו.

ההשתקעות וההתברכות בארץ ישראל הם גם מתנה וגם מבחן :

"וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:

הַשֹּׁמֵר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ...

וַאֲמַרְתָּ בְּלִבְבְּךָ בְּחַי וְעַצֵּם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה" (דברים ח, י-יז)

באופנים שונים בהם מכין משה את העם לכניסה אל הארץ, ומלמד אותם כיצד להתמודד נכון עם האתגר, אתגר השליחות של עמ"י בארצו ואתגר שכחת ה' מאידך

1. חיזוק רוחני - בניין האמונה

משה חוזר על יסודות האמונה (עשרת הדברות, פרשות "שמע" ו"והיה אם שמוע"), ובתוכם מדגיש את ההיבטים החשובים לעבודת ה' בארץ שיש בה תרבויות זרות ועובדי אלילים.

2. התייחסות עקרונית לברכה ולסכנה שבהתעצמות כלכלית - הארץ הטובה

משה רבינו חוזר במספר דרכים ומתייחס לטוב הארץ כברכה גדולה, ומאידך גם כאתגר עצום. במספר מקומות לאורך החומש מתוארת סכנת ההסתאבות וההתנוונות, ומשה רבנו מציע ראשית להיות מודעים לתהליך, ובהמשך גם כיצד להישמר ממנו: וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הֵנִיךָ לָדָּךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל לְמַעַן הָקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם כִּי־הָיָה" (פרק ח פסוק יח).

3. הדרכה מעשית - מצוות מעשיות הקשורות בחיי הפרט ובחיי העם

ליבו של החומש הוא נאום המצוות (פרקים יב-כו). ערב הכניסה לארץ משה מלמד את העם מצוות רבות, חלקן מצוות מחודשות, מצוות שעדיין לא הובאו בחומשים הקודמים וקשורות ברובן למציאות החיים העתידית הצפויה עם הכניסה לארץ ישראל (לדוגמה, מצוות הקשורות להתנהלות של צבא יהודי בעת מלחמה).

מצוות אחרות הן מצוות מבוארות: מצוות שהובאו כבר בחומשים הקודמים ובחומש דברים הן התבארו מחדש, כמו שנאמר בפתח הספר "בְּעֵבֶר הִירְדָן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (א', ה). בדרך כלל הביאור מדייק היבטים של המצווה הקשורים לחיי האומה בארץ ישראל. לדוגמה, כשחוזר משה רבינו על מצוות המועדים הוא מזכיר שיש להעלות את קרבנות החג "אֶל הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׂכָן שְׁמוֹ שָׁם" (דברים ט"ז, ו) - העליה לרגל מבטאת את ריכוז עבודת ה' בארץ ישראל סביב מרכז רוחני משותף אחד. וכשמה חוזר על דיני העבד העברי המשתחרר לאחר שש שנות עבדות, הוא מציין שיש להעניק לו עם יציאתו מפרי הארץ ותנובתה - "וְכִי תִשְׁלַחְנוּ חֶפְשִׁי מֵעִמְקָהּ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם: תַּעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאֲנֶה וּמִגִּרְנֶה וּמִיִּקְבֹּד אֲשֶׁר בִּרְכָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֵּן לוֹ" (ט"ו, יג-יד). בכך הוא מתייחס לסכנה שבמירוץ לצבירת רכוש אישי, ומצווה לדאוג לרווחתם ובמידת הצורך לשיקומם הכלכלי והנפשי של הזקוקים לכך.

בלימוד זה נתמקד בחלק האמצעי - הברכה והסכנה שבשפע הקיים בארץ ישראל.

הארץ הטובה

משה רבנו מתאר ומשבח את הארץ, ומשווה אותה למקומות שעמ"י מכיר היטב - מצריים והמדבר. במקביל, מזהיר משה את עם ישראל מפני התוצאות השליליות שעלולות לקרות עם חציית הירדן וכניסה לארץ: סכנת ההסתאבות וההתנוונות, סכנת הגאווה, שכחת ה'. הביטוי "ארץ טובה" ייחודי לארץ ישראל, ומופיע בעיקר בחומש דברים.

בחלק זה נבקש לברר :

במה מתייחדת "הארץ הטובה" לעומת מצרים ולעומת המדבר (המוכרים לעם ישראל)?
מהו האתגר המיוחד שמציבה הארץ בפני הנוחלים אותה, וכיצד מכין משה את העם לקראת אתגר זה? לשם כך נעיין בפרקים ח ויא בספר דברים.

דברים פרק ח

א כל-המצוה אשר אנכי מצוה היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את-הארץ אשר-נשבע ה' לאבותיכם. ב וזכרת את-כל-הדרך אשר הולכת ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסותך לדעת את-אשר בלבבך התשמר מצותו אם-לא. ג וענך וירעבך ויאכלך את-המן אשר לא-ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על-הלחם לבדו יחיה האדם כי על-כל-מוצא פי-ה' יחיה האדם. ד שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה. ה וידעת עם-לבבך כי כאשר ייסר איש את-בנו ה' אלהיך מיסרך. ו ושמרת את-מצות ה' אלהיך ללכת בדרכיו וליראה אתו.	שמירת מצוות ה' בהתבסס על ניסיון המדבר
ז כי ה' אלהיך מביאך אל-ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמות יצאים בבקעה ובהר. ח ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ-זית שמן ודבש. ט ארץ אשר לא במסכנת תאכל-בה לחם לא-תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת. י ואכלת ושבעת וברכת את-ה' אלהיך על-הארץ הטבה אשר נתן-לך. יא השמר לך פן-תשכח את-ה' אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטי וחקתיו אשר אנכי מצוה היום. יב פן-תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת. יג ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה-לך וכל אשר-לך ירבה. יד ורם לבבך ושכחת את-ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים. טו המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין-מים המוציא לך מים מצור החלמיש. טז המאכלך מן המדבר אשר לא-ידעון אבותיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך. יז ואמרת בלבבך בחי ועצם ידי עשה לי את-החיל הזה. יח וזכרת את-ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל למען הקים את-בריתו אשר-נשבע לאבותיך ביום הזה. {פ}	אזהרה מאי-קיום מצוות ה' כתוצאה מהמפגש עם הארץ הטובה

יט וְהָיָה אִם-שָׁכַח תִּשְׁכַּח אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הִעֲדָתִי בְכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבֹד תֹּאבְדוּן. כ כְּגוֹיִם אֲשֶׁר ה' מֵאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם בֶּן תֹּאבְדוֹן עֲקֹב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵיכֶם.	העונש על אי קיום המצוות
--	--------------------------------

בפרק ח' שלושה חלקים :

א-ו - החובה לשמור את המצוות

ז-יח - אזהרה על אי שמירת המצוות

יט -כ - עונש על אי שמירת המצוות

(למורה : על התלמידים להכיר את הפרק כמכלול. הלמידה בעיון תתמקד בחלק המרכזי - פסוקים ז-יח).

פרק ח' מתחיל ומסיים בתיאור חיי עם ישראל במדבר. בתווך- שבחה של הארץ הטובה. הפעלים החוזרים בפרק הם שכח וזכר (ב', י"א, י"ד, י"ח, י"ט), מלמדים כי הרעיון המרכזי בפרק הוא הסכנה של שכחת אלוקים. סכנה זו עולה ומתעצמת לקראת המפגש עם הארץ הנושבת, שמנוגדת לחיי המדבר.

מדוע הכניסה לארץ, שבוודאי הייתה משאת נפש עבור העם השבע מן הנדודים במדבר, מוצגת בפרק כמצב מורכב, שיש בו שמחה והתפעלות, אך גם סכנה של שכחת ה'?

וכיצד עשויה דווקא ההיזכרות בחיי המדבר למנוע התרחקות זו?

נשאל שאלות העולות מקריאת הפרק כולו :

- כיצד זכרון ההליכה במדבר מביא לקיום מצוות?
- מהו שבחה של הארץ, המתואר בפרק זה?
- מהי הסכנה האורבת לעם ישראל בכניסה לארץ?

פרק ח, ז - יח : אזהרה על שכחת ה' בארץ הטובה

חלק ראשון, פסוקים ז-י : תיאור הארץ הטובה

ז כי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל-**אֶרֶץ** טוֹבָה **אֶרֶץ** נְחָלִי מַיִם עֵינַת וְתַהֲמַת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר. ח **אֶרֶץ** חֹטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפֶּן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן **אֶרֶץ**-זֵית שֶׁמֶן וְדִבְשׁ. ט **אֶרֶץ** אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכַּנֹּת תֹּאכַל-בָּהּ לֶחֶם לֹא-תִחָסֵר כֹּל בָּהּ **אֶרֶץ** אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְּרוֹזל וּמַהֲרִיָּה תִחְצֹב נְחֹשֶׁת. י וְאָכַלְתָּ וְשִׂבַּעְתָּ וּבִרְכַּת אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ עַל-הָ**אֶרֶץ** הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ.

המילה המנחה: **ארץ**. המילה ארץ חוזרת 7 פעמים, מספר המבטא שלמות. הביטוי שפותח וסוגר את יחידת הפסוקים: "הארץ הטובה". מתוך זיהוי המילה המנחה, נוכל להגדיר את נושא היחידה: שבחה של הארץ, או: המפגש עם הארץ הטובה.

ספורנו, פסוק ז':

...וְסֵפֶר חֲמִשָּׁת מִיָּנִי ה' טוֹב", וּבְכָל אֶחָד מֵהֶם אָמַר "אֶרֶץ".

הראשון, הוא ארץ נחלי מים עינת ויהמת, לא מי יאורים ואגמים הרעים, על הפך "והמים רעים, והארץ משקלת" (מלכים-ב ב, יט).

השני הוא, ארץ חטה ושערה. הצריכים למזון.

השלישי הוא ארץ-זית שמן ודבש. שהם מעדני מלך.

הרביעי, ארץ אשר לא במספנת תאכל-בה לחם. שימצאו בה מעות בזול...

החמישי הוא, ארץ אשר אבניה ברזל. שבה נמצא רבוי אבנים קשות ובהירות, יפות וטובות לבנין.

תחצב נחשת. נחושה, והוא הברזל הטוב שהוא בהיר ונאות לבנין וכלים.

נלמד מהו שבחה של הארץ המוזכר בפסוקים אלו (הפירוט כאן חשוב, משום שההבדל בין העולם הקדום לבין העולם המודרני הוא גם הבדל בדרך השימוש במים, בפירות ובמחצבים. לכן התלמידים לא מודעים באופן מלא למשמעותם של מאפייני הארץ המופיעים בפסוקים אלו):

1. פסוק ז' מתאר את מקורות המים, ומספר שיש בארץ נחלים ומעינות. חשיבותם של המים מכרעת: כמובן שהמים נדרשים לשתייה, אולם בחברה חקלאית חשיבותם מכרעת ורחבה יותר. ניזכר בתיאורי הרעב בספר בראשית, ובכורח לרדת למצרים בזמן בצורת.

2. בפסוק ח' אנחנו פוגשים את שבעת המינים - הגידולים של ארץ ישראל.

במה מתייחדים שבעת המינים על פני גידולים אחרים, ואיזה שימוש נעשה בכל אחד מהם?

חיטה ושעורה – לחם לאדם, מאכל לבהמה.

גפן – יין (בתקופות קדומות היין ליווה כל ארוחה ושימש כמשקה יום-יומי).

תאנה – פרי מאכל, שימשה גם להמתקת מזונות אחרים.

רימון – פרי מאכל, ניתן לשמר אותו זמן ארוך יחסית.

זית – חשיבותו רבה מאד, כשמן שימש למאור ולחימום.

תמר – פרי מאכל, שימש גם להמתקה (דבש תמרים).

כל שבעת המינים מתייחדים בערכם התזונתי הגבוה, וביכולת לשמר אותם (צימוקים, דבליים, שמן, תמרים). זהו מאפיין חשוב מאד בארץ שיש בה שנות בצורת. (נשים לב כי ספורנו מחלק בין שני סוגי גידולים: האחד לצורך הבסיסי והשני שהוא מעודן ממנו)

3. חלקו הראשון של פסוק ט' מתייחס ליכולת של האדם להתפרנס בכבוד בארץ ישראל - אשר לא במסכנות תאכל בה לחם (קיצרנו את דברי ספורנו במקום משום שהוא מכניס לסוגיות ומושגים שהתלמידים אינם מכירים, למעוניינים ניתן לעיין בפירושו הרחב).

4. חלקו השני של פסוק ט' מתייחס למחצבים שניתן להשתמש בהם ולשכלל את עבודת האדם (בא"י התגלו חמישה מרכזים של מכרות נחושת עתיקים, כולם לאורך הירדן והערבה (עיקריים: נחושת –

תמנע, ברזל: בגלעד. העדויות הארכיאולוגיות מראות על הפקת נחושת וברזל ממכרות אלו בתקופה המדוברת). מהו השימוש שנעשה בהם?

● **נחושת** – יצירת כלים שאינם שבירים

● **ברזל** – כלי עבודה וכלי מלחמה.

נסכם: במה הארץ "טובה"? אילו חיים היא מאפשרת?

קיום בכבוד, קיום בנוחות, קיום בנחת: מים, מזון מגוון, חימום, תאורה, עבודה, לחימה. כאשר משה מתאר את הארץ, הוא מראה אותה כמקום שאפשר להתקיים בו בכבוד, בשמחה ובנחת: "לא תחסר כל בה".

העמקה:

רמב"ן בספר שמות פרק ג' פסוק ח' מפליג בשבחה הפיסי של ארץ ישראל, כדאי לקרוא: כי שבח תחלה את הארץ שהיא טובה, לומר שהאוויר טוב ויפה לבני אדם וכל טוב ימצא בה, ושהיא רחבה, שיעמדו בה כל ישראל במרחב. או טעם רחבה שיש בה רחבות, שפלה ועמק ומישור גדולים וקטנים ואין רובה הרים וגאיות. וחזר ושבח אותה שהיא ארץ מקנה שיש בה מרעה טוב, והמים יפים, ויגדל החלב בבהמות, כי אין הבהמות בריאות וטובות ומרבות החלב רק באויר טוב ועשב רב ומים טובים.

רמב"ן (י):

ואמר ואכלת ושבעת וברכת -

כי תזכור עבודת מצרים ועינוי המדבר, וכאשר תאכל ותשבע בארץ הטובה תברך עליה את השם.

ורבותינו (ברכות מח ב): קבלו שזו מצות עשה, וטעמו ותברך את ה' אלוהיך...

נשים לב כי רמב"ן מביא שני פירושים לרצף המילים ואכלת ושבעת וברכת -

האחד: באופן טבעי כשתזכור, תאכל, תשבע ותברך.

והשני: 'ואכלת ושבעת' הם תיאורים, ואילו 'וברכת' זהו ציווי לברך.

שאלה למחשבה: האם אלו שתי מדרגות באדם? הברכה הטבעית והברכה שנובעת מציווי או ששתי הדרכים צריכות להשתלב?

חלק שני, פסוקים יא-יח: אזהרת השכחה

יֵא הַשֹּׁמֵר לֵךְ פֶּן-תִּשְׁכַּח אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם.

יב פֶּן-תֹּאכַל וְשָׂבַעַתְ

וּבָתִּים טָבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּעַתְ.

יג וּבִקְרָךְ וּצְאֻנָּךְ יִרְבֶּינָ

וּכְסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה-לָּךְ

וְכָל אֲשֶׁר-לָךְ יִרְבֶּה.

יד ורם לבבך

ושכחת את-ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים.

טו המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין-מים המוציא לך מים מצור החלמיש.

טז המאכלך מן במדבר אשר לא-ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך.

יז ואמרת בלבבך: כחי ועוצם ידי עשה לי את-החיל הזה.

יח וזכרת את-ה' אלהיך

כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את-בריתו אשר-נשבע לאבותיך כיום הזה.

נשים לב למעבר מן המילים המסיימות את היחידה הקודמת: "ואכלת ושבעת" (יז) - למילים הפותחות את היחידה הזו: "פן תאכל ושבעת" (י"ב). הקשר הלשוני מוביל אותנו לשאלה: "פן" היא מילת אזהרה. איך עברנו מההנאה והשמחה בטוב הארץ, "ואכלת ושבעת", אל "פן תאכל ושבעת"?

איך המפגש המהנה והמעשיר עם הארץ הטובה מוביל לסכנה?

פסוקים י"א-י"ח מתארים תהליך של הידרדרות:

פן תאכל ----- ורם לבבך ----- ושכחת ----- ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי

ארץ ישראל בטיבה מביאה לאדם כל טוב מרבה את רכושו ומרחיבה את דעתו.

ההצלחה ממלאת את האדם בתחושה של עוצמה, ומביאה אותו לידי הגאווה המובילה לשכחת ה' "ושכחת את ה'..." ומתוך כך לתחושה של האדם שכל מה שיש לו בא לו בזכות יכולתו האישית: המתבטאת כאן במילים "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה."

נסכם: הדרך למנוע את שכחת ה' היא באמצעות זכירת נסי המדבר והתלות בקב"ה.

למורה:

מתוך הדיון תצמח המורכבות של השאלה. התורה מכירה במקום החשוב של הקיום החומרי בחיינו, ואפילו מעודדת אותנו ליהנות ממנו - "ואכלת ושבעת", ליזום ולהתבסס - "ובתים טובים תבנה וישבת". אולם מיד עם תיאור השפע צצה הסכנה שבהתמכרות ובהתקשרות המופרזות אליו. כיצד שומרים על איזונים? כיצד מוודאים את יוברכת?

דברים פרק יא

פרק יא, פסוקים י-כא

י כי הארץ אשר אתה בא-שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את-זרעך והשקית ברגלך כגון הירק: יא והארץ אשר אתם עבדים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה-מים:

יב ארץ אשר-ה' אלהיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה:

יג והיה אם-שמע תשמעו אל-מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את-ה' אלהיכם ולעבדו בכל-לבבכם ובכל-נפשכם: יד ונתתי מטר-ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגגך ותירשך ויצהרך: טו ונתתי עשב בשדה לבהמתך ואכלת ושבעת: טז השמרו לכם פן-יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם: יז וחרה אף-ה' בכם ועצר את-השמים ולא-יהיה מטר והאדמה לא תתן את-יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר ה' נתן לכם: יח ושמעתם את-דברי אלה על-לבבכם ועל-נפשכם וקשרתם אתם לאות על-ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם: יט ולמדתם אתם את-בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: כ וכתבתם על-מזוזות ביתך ובשעריך: כא למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם בימי השמים על-הארץ:

פסוקים אלו נחלקים לשני חלקים:

י-יב תיאור את הארץ הטובה

יג - כא דרכי השכר והעונש ליושבי הארץ

מהו הקשר בין שני החלקים?

י כי הארץ אשר אתה בא-שמה לרשתה

לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את-זרעך והשקית ברגלך כגון הירק:

יא והארץ אשר אתם עבדים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה-מים:

יב ארץ אשר-ה' אלהיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה:

בפסוקים אלו ארץ ישראל מתוארת בניגוד למצרים.

- המילה "ארץ" מופיעה 5 פעמים (וביחד עם פסוקים ח-ט 7 פעמים - מילה מנחה). לאיזו ארץ הכוונה בכל אזכור?

- מהו הניגוד בין הארצות, ומה הוא מלמד על ארץ ישראל?

- מה נדרש מן העם החי בארץ ישראל?
- במה מתבטאת ההבנה ש "עיני ה' אלוקיך בה מראשית שנה עד אחרית שנה"?

רש"י (י) לא כארץ מצרים הוא -

אלא טובה הימנה. ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים, שהיו אומרים שמא לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו.

(רש"י מרחיב בפירושו את ההשוואה בין ארץ ישראל ומצרים, לעניינינו קצרנו בדבריו, המעוניינים מוזמנים לקרוא את הפירוש המלא)
...והשקית ברגלך -

ארץ מצרים הייתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה וצריך אתה לנדד משנתך ולעמול, והנמוך שותה ולא הגבוה, ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה.

אבל זו (פסוק יא) למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך, והקב"ה משקה נמוך וגבוה, גלוי ושאינו גלוי, כאחת:

כגן הירק - שאין די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף:

ע"פ פירוש רש"י, תכלית ההשוואה היא לשבח את ארץ ישראל:

ארץ ישראל	מצרים	
אתה ישן על מטתך, והקב"ה משקה	וצריך אתה לנדד משנתך ולעמול	עמלו של החקלאי
והקב"ה משקה נמוך וגבוה, גלוי ושאינו גלוי, כאחת	והנמוך שותה ולא הגבוה, ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה	יתרונו של הגשם על השקאה מנהר

רמב"ן:

(רמב"ן מביא את רש"י בתחילת פירושו ואחר כך אומר ופשוטו של מקרא. משמע רמב"ן אינו רואה בפירוש רש"י פירוש פשוט. ואינו אומר עליו שאינו נראה בעיניו, אלא מפרש את מה שבעיניו הוא פשוטו של מקרא)

ופשוטו של מקרא בדרך האזהרות נאמר,

שאמר להם: ושמרתם את כל המצווה וירשתם ארץ זבת חלב ודבש כי ה' יתן מטר ארצכם בעתו והארץ תיתן יבולה,

אבל דעו לכם שאינה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן היאורים ומן האגמים כגן הירק

רק היא ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים לא בעיניך אחר,

וצריכה שידרוש ה' אותה תמיד במטר, כי היא ארץ צמאה מאד וצריכה מטר כל השנה, ואם תעברו על רצון ה' ולא ידרוש אותה בגשמי רצון הנה היא רעה מאד לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב בהריה.

ויחזור ויפרש כל זה בפרשה השניה (להלן פסוקים יג - יז), כי אם שמוע תשמעו אל מצוותי ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש תמיד, ואם לא תשמעו ועצר את השמים וגו' ואבדתם מהרה ברעב מעל הארץ הטובה, שלא תוכלו לחיות בה בלא מטר.

ע"פ פירוש הרמב"ן, ההשוואה לא מתארת את שבחה הפיסי של ארץ ישראל כעומד בפני עצמו, אלא כתלוי בשמירת מצוות ה', ומפני כך אין שפע הברכה במים כבמצרים ('והשקית ברגלך'), אלא באופן התלוי כולו ברצון שמים ('המטר'), כי באופן הזה ההשגחה הכל כך נצרכת ומתקיימת בארץ ישראל מחייבת אותנו להקפיד ולקיים את כל מצוות ה'.

בארץ ישראל כל בצורת צריכה להיות מובנת כמסר א-לוהי וכדרישה לתיקון בעבודת ה'. ארץ ישראל מייצגת את התלות בקב"ה, ומתוך כך גם את קרבת ה'. מצריים מייצגת ביטחון כלכלי יחסי, וכתוצאה מכך - ריחוק מהקב"ה ומתודעת ההשגחה התמידית.

למורה:

מהתורה והמפרשים עולה שהברכה בארץ, נובעת מכך שעניי ה' בה. גם בדורותינו כאשר ב"ה ארץ ישראל נותן פירותיה בעין יפה בוודאי הדבר צריך ללמדנו שישראל זכאים לאותה ברכה (אם כי לא תמיד ברור מהי הסיבה לזכאות, האם יסוריהם של הדורות הקודמים, האם מסירות הנפש של הדורות הללו או סיבות אחרות). אמנם על כל צרה או ברכה נדרשים לעשות חשבון נפש ולנסות להבינה ואולם חשוב לשים לב לכך שארץ ישראל נותנת מברכתה לבניה. לעיתים אנו לא יודעים להעריך את הטוב שה' נותן לנו. חוסר הכרת הטוב שממנו מזהירים אותנו הכתובים יכול לבוא לידי ביטוי גם בכך שלא יודעים להודות על הטוב שיש לנו וחושבים שאינו טוב מספיק. זוהי סוגיה חשובה לדיון עם התלמידים ויש לשים לב שיש בה פנים לכאן ולכאן.

העמקה לסיכום הדיון ביחידה:

הרב יעקב אריאל, [למטר השמים תשתה מים](#) :

אמנם יש מעלה לארץ ישראל על פני ארץ מצרים בכך שאין אתה צריך לנדד שינה מעיניך ולעמול ולשאוב מים ממקום נמוך למקום גבוה, אלא אתה ישן על מיטתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה. אך מאידך יש כאן גם 'חסרון' לא קטן. אינך יכול לתכנן את החקלאות בארץ. לעולם אינך יודע כמה משקעים ירדו. בשנה אחת - בצורת קשה. ובשנה שלאחריה - כמות כפולה מהממוצע השנתי. אין חוקיות טבעית וקבועה. הגשם תלוי ברצון ה' בלבד. תושבי ארץ ישראל חשים את התלות המתמדת שלהם בהשגחת ה' עליהם. ארץ אשר עיני ה' א-להיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. הגשם הוא רק אחד המאפיינים של ההשגחה המיוחדת על ארץ ישראל. אולם יש עוד תחומים שבהם ההשגחה ישירה. בבטחון, בכלכלה, בעליה. זה המקום שמערכת החיים בין ה' לאדם היא רגישה ביותר. לכן יש צורך להיזהר כאן יותר מכל מקום אחר בשמירת המצוות. והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה... ושמר ה' א-להיך לך את הברית ואת החסד... ואהבך וברכך והרבך. גם דברים קלים שבדרך כלל אדם דש בעקביו, בארץ ישראל נחשבים לחמורים, בגלל רגישותה המיוחדת. אין כאן התנאה תועלתית, שכדאי לנו לשמור מצוות בארץ כדי להתברך בפרי בטן, דגן ותירוש. אלא הדגשתה של התנאה ערכית, המתבטאת במערכת היחסים הרגישה והעדינה המיוחדת לארץ ישראל. כל התנהגות יושביה גוררת אחריה התייחסות א-להית מתאימה. כי הארץ הזאת אינה שלנו, אלא ארץ ה', ארץ הקודש.

הרב אלחנן סמט, [בין מדבר לנהר - שבחה הכפול של הארץ](#) :

שבחה של הארץ הוא אכן בכך שבה מתאפשר קיום אנושי ולאומי בדרך 'שביל הזהב' האידיאלי בין שני קצוות שליליים :

הקצה השלילי האחד הוא אופי הקיום במצרים, שאינה נדרשת על ידי ה'. ה' נתן ליושבי מצרים את כל צורכיהם - מים בשפע ואדמה פורייה - וכאילו ניתק מהם כל קשר. בכך מתאפשר להם לשקוע בתועבותיהם, שכן אין קיומם תלוי כל כך במעשיהם.

אולם גם החיים בקצה האחר, החיים במדבר, אינם חיים אידיאליים. החיים של ישראל במדבר היו תלויים בנסים גלויים שנתחדשו מדי יום ביומו. המים ניתנו להם מן הסלע ואילו הלחם - מן השמים, הַפֶּךְ החיים הטבעיים. לתלות זו בנסים קוראת התורה 'עיניו' ו'ניסיון' (ח', ב-ג ושם טז).

החיים האידיאליים הם אלה שבהם חיים אדם ועם חיים טבעיים, עמלים ואוכלים מפרי עמלם המבורך בשמחה, בלא להיות תלויים בשינוי סדרי בראשית, ובכל זאת הם זוכים לראות בהשגחת ה' עליהם בין לטב ובין למוטב במסגרת חוקי הטבע עצמם. ערכם של מעשיהם בתחום המוסרי-הדתני הוא שקובע את הצלחתם בתחום הריאלי-הארצי. באורח חיים כזה ישנם יסודות חקלאיים-טבעיים כמו במצרים - ארץ הנהר - ויסודות של חיים תחת השגחה אלוהית מתמדת כמו אלה שהיו במדבר. מזיגתם במידה הראויה הוא המאפיין את החיים בארץ הבחירה.

הצעה לדיון: שכר ועונש או פתרונות טכנולוגיים?

העולם המודרני מציע פתרונות טכנולוגיים שונים למחסור במים ולהתמודדות עם בעיות נוספות (התפלת מים, יבוא גידולים ועוד). פתרונות אלו מציבים לכאורה שאלה לגבי מנגנון השכר והעונש בהם עוסקת התורה בפסוקים אלו בספר דברים ובפרקים נוספים. יש מקום לדון בנושא זה עם

התלמידים. ניתן להסביר כי שדווקא העמידה שלנו מול איתני הטבע היא המקום בו אנחנו מגלים שהמודרנה והטכנולוגיה אינן משחררות אותנו מהתלות בעולם הטבע. סופות הוריקן וגלי צונאמי, רעידות אדמה ועוד אסונות טבע לא נשלטים על ידי האדם וגורמים נזק רב גם במדינות המודרניות ביותר. המחשבה שאנחנו שולטים בטבע או במים מתגלה כזחיחות וגאווה שאין לה על מה לסמוך. בפליאה של האדם מול השמים ומול תהפוכות האקלים מתגלים אפסותו ואזלת ידו. בנוסף, הטכנולוגיה גורמת להרס וליצירת איומים חדשים של הטבע על קיום האדם (התחממות גלובלית, המסת קרחונים, זיהומי מקורות מים וכדומה). התלות שלנו בהשגחת ה' על איתני הטבע מהווה יסוד מרכזי בקיומנו ואינה בטלה חלילה..